

Latvijas Nacionālās bibliotēkas

Literatūras ceļvedis

L N B

LATVIJAS
NACIONĀLĀ
BIBLIOTĒKA

Novembris/decembris

Nr. 7/2023

ISSN 2592-8392

Literatūras ceļvedis

Vairumam "Literatūras ceļveža" lasītāju zināms, ka Latvijas Universitātes Lībiešu institūts sadarbībā ar UNESCO Latvijas Nacionālo komisiju un Latvijas Nacionālo kultūras centru 2023. gadu ir pasludinājis par Lībiešu mantojuma gadu, lai pievērstu sabiedrības uzmanību skaitliski nelielajai Baltijas jūras somu cilmes Latvijas pamattautai, tās vērtībām un daudzu latviešu lībiskajām saknēm.

Tuvojoties Lībiešu mantojuma gada noslēgumam, LNB telpās 16. decembrī vērienīgi izskanējušas tradicionālās Novadu dienas, šoreiz ceļot godā visu lībisko visdažādākajās – gan intelektuālajās un mākslinieciskajās, gan materiālajās izpausmēs. Prieks bija baudīt lībiešu radošumu ar visām cilvēkam piemītošajām maņām!

Daļu 2023. gada noslēdzošā "Literatūras ceļveža" numura šoreiz veltām visiem Latvijā un arī ārpus tās dzīvojošiem lībiešiem. Arī tiem latviešiem, kuri apzinās vien daļēju saistību ar lībisko izcelsmi. Vai varbūt vienkārši – sajutuši sevī interesi par šo tautu vai arī tikai vēlas apgūt nebūt ne vieglo, bet savdabīgi skanīgo lībiešu valodu. LNB Letonikas un Baltijas centra galvenā bibliogrāfe Ieva Miķelsone sevi apzinās kā "daļēju lībieti", ir izpētījusi dzimtas lībiskās saknes un interesējas par lībiešu literatūras un kultūras mantojumu. Ieva mūsu izdevumam šoreiz sagatavojusi atsevišķu "lībiešu sadaļu", kurā iekļauti stāstījumi par četrām nesen izdotām ar lībiešu valodu, kultūru un mākslu saistītām grāmatām. Protams, lībiešu tematikas grāmatu ir daudz vairāk – no aizejošā gadā izdotajām minamas, piemēram, Baibas Šuvcānes "Gaist līvu dziesma debesīs", kas ir stāsts par nozīmīgāko un jaudīgāko lībiešu ansambli "Līvlist", kā arī Līvlist āigastrontōz = lībiešu

gadagrāmata 2023. Jau "Literatūras ceļveža" tapšanas laikā tika publicēta ziņa par vēl kādu jaunumu – izdevniecība "Neputns" tikko izdevusi bilingvālu Kārļa Vērdiņa dzejoļu krājumu "Lībiešu balādes", ko lībiešu valodā atdzejojis Valts Ernštreits.

Numura otrā daļā ir iekļauti apskati par grāmatām, vairums no kurām, mūsaprāt, ir gada nogalei un svētku sajūtām vai arī dāvanām piestāvošas, jo to saturs izstaro īpašu savstarpējo attiecību siltumu, uzmanību pret līdzcilvēkiem, sirsnību un mīlestību. Te atradīsiet, piemēram, gan simt un vairāk gadus senus atmiņu stāstus par mūsu valsti un tās iedzīvotājiem gan teksta, gan pastkaršu formā, aizkustinošus ģimenisku attiecību līkločus cittautu autoru tulkotās grāmatās, un arī stāstu par kādu varen gudru kaķi, kurš esot izglābis grāmatas. Pat ja šis japāņu rakstnieka uzrakstītais stāsts ir kāda pusaugu zēna fantāzijas tēlojums, izglābt grāmatas jebkurā gadījumā ir īpaša misija, varbūt pat svarīgāka par pašu lasīšanu! Japāņi prot rakstīt grāmatas par grāmatām, par to pēdējā laikā pārliecināties jau atkārtoti.

Lai mums visiem īstenojas vērtīgas grāmatu idejas novietošanai vai atrašanai zem eglītes, un lai jaunajā lasāmgadā, kas teju jau uz sliekšņa, katram izdodas izglābt no aizmirstības vai iznīcības kaut vienu grāmatu!

Seko mums lnb.lv

Literatūras ceļvedis

Sagatavotāji

LNB Speciālo krājumu departamenta Mākslas un mūzikas centra Mākslas lasītavas krājuma ekspertes Ingrīda Peldekse un Sandra Ķempele

LNB speciālo krājumu departamenta Letonikas un Baltijas centra galvenā bibliogrāfe Ieva Miķelsone

Diplomāte, Latvijas bijusī vēstniece Spānijā Dr. Hist. Argita Daudze

Literatūrzinātniece, redaktore Sigita Kušnere

Nacionālās enciklopēdijas redaktore, LU HZF doktorantūras 1. kursa studente Anna Auzāne

Gulbenes novada Tirzas bibliotēkas vadītāja Agrita Petrovska

Literatūras blogere Līva Alksne

LNB Attīstības departamenta Bibliotēku attīstības centra bibliotēku nozares speciāliste Anda Saldovere un galvenā bibliotekāre Solvita Ozola

Izdevuma redaktore: LNB Attīstības departamenta Bibliotēku attīstības centra bibliotēku nozares speciāliste Anda Saldovere

Korektore un tīmekļvietnes www.literaturascelvedis.lv administratore: LNB Attīstības departamenta Bibliotēku attīstības centra tīmekļa resursu redaktore Anna Iltnere

Maketētāja: Enija Lukumiete

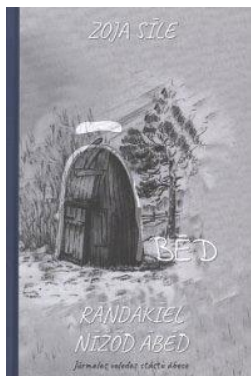
Grāmatu vērtējumos saglabāts vērtētāju individuālais stils

Seko mums lnb.lv

Sīle, Zoja. Rāndakīel nīžōd ābēd = Jūrmalas valodas stāstu ābece.

Iesaka Ieva Miķelsone

Atslēgvārdi

lībiešu valoda; ābece

<https://dizlaudis.mozello.lv/s/sile-zoja/>

<https://www.talsunovads.lv/lv/jaunums/izdota-jurmalas-valodas-stastu-abece>

<https://www.diena.lv/raksts/ka/gramatas/izdota-jurmalas-valodas-stastu-abece->

<http://www.livones.net/lv/norises/2022/jauns-papildinajums>

<https://www.lskapvieniba.lv/lv/allcategories-lv-lv/>

Lībiešu gads

LU Lībiešu institūts sadarbībā ar UNESCO Latvijas Nacionālo komisiju un Latvijas Nacionālo kultūras centru 2023. gadu ir pasludinājis par Lībiešu mantojuma gadu, lai atgādinātu par daudzu latviešu lībiskajām saknēm. Tas bija pamanāms ne tikai formāli, bet arī faktiski – daudz biežāk nekā citus gadus arī masu medijos dzirdam par lībiešiem, dažādiem pasākumiem ar viņu dalību, aktīvāk tiek intervēti lībiešu vēstures un kultūras mantojuma pazinēji un popularizētāji. Un tas pamodinājis senču asinsbalsi arī manī – galu galā arī mana vecvecmāmiņa bija lībiete, lai gan par viņu zinu tikai no tēva nostāstiem. Tāpēc visu informāciju, kas saistīta ar lībiešiem, tveru ar gluži personisku interesi – kā jau par savējiem. Lībiešu mantojuma gads rosinājis celt gaismā dažus pēdējā laikā izdotus lībiešu valodai un kultūrvēsturiskajam mantojumam veltītus izdevumus.

Jāatzīstas, ka lībiešu valodu pagaidām vēl neesmu apguvusi. Bet Latvijā joprojām ir cilvēki, kas runā lībiski un māca šo valodu arī citiem. Viena no lībiešu valodas skolotājām Zoja Sīle, pagājušā gada “Latvijas Iepnuma” balvas laureāte nominācijā “Novadnieks”, pērn ir sarūpējusi kādu vērtīgu grāmatu – **“Jūrmalas valodas stāstu ābeci/ Rāndakīel nīžōd ābēd”**.

Ar ko gan vēl būtu jāsāk valodas un lasītprasmes apguve, ja ne ar ābeci? Šī ābece ir mazliet neparasta, jo nesāk iepazīstināt ar katra burtu rakstību vai izrunu, lai gan stāstiņi kārtoti atbilstoši alfabēta burtu secībai. Ābece ir domāta burtu pazinējiem, kas ir gatavi iepazīt savu senču (vai iespējamo, bet vēl neapzināto senču) lībiešu valodu. (Atcerēsimies, ka pirms vairākiem gadsimtiem lībiešu ciemi atradās pašreizējās Rīgas vietā, ka Latvijas vēsturē nozīmīga loma bija Daugavas lībiešu apmetnēm, ka lībieši apdzīvoja plašas teritorijas ne vien Kurzemē, bet arī Vidzemē, un tas nozīmē, ka teju katra latvieša senčos – tuvākos vai tālākos, arī neapzinātos – vajadzētu būt kādam lībietim.)

**Teksti lībiešu un latviešu valodā;
igauņu valodā tulkojusi Rūta Karma;
angļu valodā tulkojuši Roberts Sīlis, Lāsma Sīle;
lībiešu valodas konsultanti
Valts Ernštreits, Ērika Krautmane.
Rīga: Ezerrozes grāmatas, 2022. 48 lpp.
ISBN 9789934300042.**

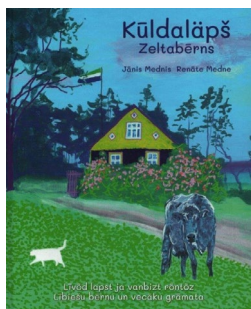
Īpaši jāuzteic tas, ka grāmatas lībiskie teksti tulkoti ne vien latviešu, bet arī igauņu un angļu valodā, kas ļauj iepazīt lībiešu valodu arī igauņu un angļu valodas pratējiem. Paralēlajos tekstos lieliski samanāmas līdzības un atšķirības igauņu valodā. Pievienotā vērtība ir saturs, tas, ko lasītājs uzzina, jūrmalas stāstus lasot, pat ja nevēlas apgūt lībiešu valodu. Kā jau mācību grāmatā, alfabēta sākuma burtiem pieskaņotajos tekstos teikumi ir pavisam vienkārši, īsi, vēstot par ģimeniskām saitēm, bet pamazām stāsti arvien vairāk ievieš lasītāju lībiskajā vidē, skarbahā piejūras dabas ainavā, lībiešu etnogrāfiskajā sētā un ikdienas norisēs. Pāris teikumos ir pārstāstīta teika par zilajām govīm, pasaka par veco Žonaku, īsumā iepazīstam Kurzemes piekrastes lībiešu ciemus un pa kādam senajam amatam, arī nedaudz lībiešu folkloras – mīklas un sakāmvārdus. Uzzinām, ka lībiešu folkloras nozīmīgākais vācējs un saglabātājs bijis igauņu Oskars Loritss. Un ka lībieši dodas mežā, lai pušķotu eglīti Lieldienās, nevis Ziemassvētkos, un tur dzied (dzied, protams, lībiski, bet ne visi lībiešu burti pareizi atveidojas, pārceļot tīmeklī, tāpēc šeit – tikai latviskotā versija) *“čičorputni, čičorputni, nu ir laiks augšā celties”*, tā rosinot saules un putnu mošanos.

Skaidrs, ka ne jau visi, kas izlasīs šo aprakstu “Literatūras ceļvedī”, uzreiz metīsies mācīties lībiešu valodu, tomēr ieteiktu šo ābeci vismaz izšķīrstīt, lai gūtu ieskatu valodas plūdomā, saskatītu tajā līdzības ar brāļu igauņu valodu un dažviet – arī ar latviešu valodu.

“Valstiski atbalstāma ir lībiešu identitātes, kultūras un valodas saglabāšana un attīstība,” teikts Latviešu vēsturisko zemju likumā. Ja ne vairāk, tad varam vismaz ar interesi sekot līdzī jaunumiem lībiešu kultūras dzīvē, apmeklēt līvu tautai veltītos sarīkojumus, paturēt prātā, ka Latvijas tagadējā teritorijā gadsimtiem ilgi pastāvējusi lībiešu tauta, kas spītīgi turas pie savām saknēm. Ir pārāgri teikt, ka valoda un tauta ir mirusi, kamēr ir kaut nedaudz, bet izcili savas tautas un valodas godā turētāji.

Mednis, Jānis; Medne, Renāte. Kūldalāpš : līvōd lapst ja vanbirt rōntōz = Zeltabērnš : lībiešu bērnu un vecāku grāmata.

Iesaka Ieva Miķelsone

Atslēgvārdi

lībiešu valoda; mācību līdzekļi pašmācībai

<https://www.ism.lv/raksts/dzive--stils/vecaki-un-berni/kuldalaps-zeltaberns->

<https://www.janisroze.lv/lv/gramatas/enciklopedijas/kuldalaps-zeltaberns.html>

<https://retalsi.lv/par-godu-zelta-berninam-vecaki-rada-unikal-gramatu/>

<https://www.diena.lv/raksts/sestdiena/tuvplana/sekojot->

Tēriņts! (Sveiki!) Ar šo vārdu autori uzrunā lasītājus "Zeltabērnā" ievadtekstā, iepazīstinot ar grāmatiņas varoni, un tas bija arī pirmais vārds, ko iemācījies lībiski (ja neskaitām tos vārdus, ko esam no lībiešiem aizguvuši un lietojam latviešu valodā). Arī "Zeltabērnš" domāts galvenokārt valodas apguvei, bet atšķirībā no Zojas Sīles ābece šīs bērnu un vecāku grāmatas teksti tematiski ir piemēroti vismazākajiem "skolēniem", sākot jau no zīdaiņa vecuma.

Izrādās, grāmatas stāsts ir pavisam neparasts, iespējams, pat pasaules mērogā unikāls – grāmatas autori Jānis un Renāte Medņi nolēmuši, ka ar savu meitiņu Kuldī jau no dzimšanas sarunāsies lībiski. Jānis lībiski pratis, bet māmiņai Renātei nācies valodu pamazām apgūt, bet rezultātā mazā Kuldī (lībiski Kuldī nozīmē "zeltains", no tā arī grāmatas nosaukums – Zeltabērnš), kurai grāmatas iznākšanas laikā bija divarpus gadu, saprot tikai lībiski un, šķiet, joprojām ir vienīgais bērns, kam dzimtā valoda ir lībiešu. Lai savu pieredzi nodotu citiem vecākiem un palīdzētu arī pārējiem, kas jau mācās lībiski vai labprāt apgūtu lībiešu valodu, Medņi ķērušies pie darba un radījuši mācību grāmatu, kurā ir gan neliels ieskats lībiešu valodas gramatikā, rakstībā un izrunā, gan lībiešu tautas dziesmas, skaitāmpantiņi un dzejoļi, gan valodu apguvē tik ierastās sarunu tēmas, kas palīdz apgūt ikdienā biežāk lietojamās frāzes. No citu valodu mācību grāmatām Medņi izveidotā atšķiras ar to, ka tēmas ir veltītas sarunām ar zīdaini (vai, drīzāk, tās ir uzrunas mazulim, kurš vēl nemāk atbildēt) – par miedziņu, ģērbšanos, mātes pienu un autiņbiksīšu maiņu, ēšanu un gulētiešanu. Citas tēmas ietver pirmos

**Māksliniece Kristīne Kutepova; dizains:
Ivo Grundulis, Sintija Paulušenko;
lībiešu valodas redaktori Tīts Reins Vītso, Ērika Krautmane;
latviešu valodas redaktors Alnis Auziņš;
lībiešu valodas konsultante Tūli Tuiska.
Rīga: Līvōd Fond, 2022. 72 lpp.
ISBN 9789934236853.**

iespaidus, kādus mazulis gūst, iepazīstot tuvāko apkārtni, dodoties pastaigā gar jūru, izejot lauku sētas pagalmā, dārzā, rotaļājoties.

Katru tēmu papildina vārdnīca, kurā norādīts gan lībiešu valodas vārda tulkojums latviski, gan tā gramatiskā forma – vai tas ir lietvārda nominatīvs vai cits locījums, vai tas ir darbības vārds 1. vai 3. personā vienskaitlī vai daudzskaitlī.

Arī lībiešu dzejnieka Kārļa Staltes dzejoļi un lībiešu tautas dziesmas izvēlētas atbilstoši bērna vecumam. Tautas dziesmās atpazīstami arī latviešu dainās dzirdēti motīvi (šeit jau latviskā tulkojumā): "Mazas peles, lielas peles, / Vecviet miegu bērniņam..." Vai arī: "No jūriņas izpeldēja / Div' dzeltenī kumeliņi."

Teksti – tāpat kā dzejoļi un tautas dziesmas – ir paralēli gan lībiski, gan latviski, tāpēc dzeju un tautas dziesmas var baudīt arī lībiešu valodas nepratējs. Redzot atdzejojumu, kas sniedz priekšstatu par saturu, itin labi var nojaust arī lībiešu teksta ritmu, atskaņas.

Latviešu valodai svešo patskaņu (o ar garumzīmi, punktu vai tildi virs burta, kas arī var kombinēties ar garumzīmi, un a ar umlautu) izrunas apguvē var palīdzēt šo skaņu atveides skaidrojumi ar norādēm par pareizu mēles, lūpu, zoda pozīciju, tomēr ļoti noderētu arī grāmatas autoru iecerētais audioieraksts.

Un tā, buroties caur lībiešu valodas burtu mežu, teju Ziemassvētki klāt! Taļšpivād āt jūs!

Ernštreite, Zane. Lībiešu [kultūr]telpa: Zanes Ernštreites sarunās un Agneses Zeltiņas fotogrāfijās.

Iesaka Ieva Miķelsone

Atslēgvārdi

lībieši, viņu identitāte un nacionālās īpatnības; lībiešu intelektuālā dzīve un paražas; intervijas un fotogrāfijas

<https://www.lsm.lv/raksts/kultura/literatura/01.06.2023-gramata-libiesu-kulturtelpa>

<http://www.livones.net/lv/norises/2023/atvers-gramatu-libiesu>

<https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/kulturas-rondo/libiesu-kulturtelpa-zanes-ernstreites-sarunas-un-agneses-zeltina.a177752/>

Visprecīzāk grāmatu "Lībiešu [kultūr]telpa" raksturo mediju ziņu virsrakstos ietvertais apzīmējums "Lībiešu dzīvā mantojuma glabātāju stāsti". Divdesmit viens grāmatas varonis, ko uzrunājusi Zane Ernštreite, ir cieši saistīts ar lībisko kultūras mantojumu, vai nu aktīvi darbojoties lībiešu dziesmu ansambļos, vai sabiedriskajās organizācijās. Ikviens no viņiem ir daudz darījis lībiešu valodas un tradīciju saglabāšanā un popularizēšanā. Sarunās atklājas viņu lībiskās saknes, apstākļi, kas veidojuši un veicinājuši šo sakņu apzināšanos, izzināšanu un celšanu gaismā. Katram šis ceļš bijis atšķirīgs un tieši ar to interesants. Daži no grāmatas varoņiem atzīst, ka nemaz nav lībieši, bet, piemēram, Dagmāra Ziemele, lībiešu dziesmu ansambļa "Līvlist" dalībniece, sākot dziedāt lībiešu dziesmas, vēlējusies apgūt valodu un tagad var valodas pamatus mācīt arī citiem.

Pārsteidzošākais stāsts, vismaz man, bija par Salacas lībiešu dzimtām. Dzimtu pētniece, par "Vidzemes lībiešu modinātāju" dēvētā Rasma Noriņa lībiskās saknes atradusi gan Krišjānim Kariņam, gan bijušajai Finanšu izlūkošanas dienesta vadītājai juristei Ilzei Znotiņai, gan literatūrzinātniekam un žurnālistam Reinim Ādmīdiņam, gan vēl daudziem citiem, kas paši varbūt šīs saknes nebija apzinājuši. Šī atziņa grāmatā izskan vairākkārt, ka ir daudzi, kas pat zina, ka ir lībiešu izcelsmes, bet to nedeklarē, jo lībiešu valodu ģimenē vairs nav dzirdējuši un ir to zaudējuši. Taču ir arī tādi, kas ir saradojušies ar lībiešiem, ieprecoties ģimenē, kurai lībiskās saknes vēl ir gana spēcīgas, un tāpēc sākuši apgūt lībiešu valodu un aktīvi iesaistījušies lībiešu sabiedrībā un kultūras dzīvē. Kā atzīst Valts Ernštreits, lībiešu dzejnieks, valodnieks, LU Lībiešu institūta vadītājs, svarīgākais tomēr nav tas, cik daudz vai cik labi cilvēks prot lībiski, vai viņam

pasē tautības ailē ir ieraksts "lībietis", bet gan tas, cik viņš pats jūtas piederīgs lībiešu kopienai, vai, kā esot teikusi lībiete Paulīne Kļaviņa, "svarīgi, kas tev iekšā".

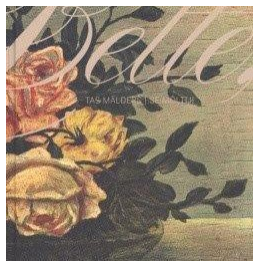
Kopumā šie stāsti iezīmē bagātīgu 20. gadsimta pēdējo un 21. gadsimta pirmo gadu desmitu sociālo un kultūras ainu: gan strauji izzūdošās un gaistošās lībiešu pēdas, to, ka vēl pirms 50–60 gadiem piejūras ciemos lībiešu valoda bijusi klātesoša ikdienas norisēs un bijusi galvenā daudzās ģimenēs vai vismaz vecākās paaudzes runātāju vidū, gan cerīgās lībiskās pašapziņas un tradīcijas atjaunojošās iezīmes, gan lībiskās stīgas pārmantojamību bērnos un mazbērnos.

Grāmatu bagātina izteiksmīgie Agneses Zeltiņas veidotie melnbaltie grāmatas varoņu portreti, kā arī fotogrāfijas, kas sniedz ieskatu lībiešu sētās un sadzīvē.

Literārā redaktore Sandra Godiņa;
Lībiešu valodas redaktors Valts Ernštreits;
konsultante Baiba Šuvcāne.
Ventspils: LU Lībiešu institūta atbalsta biedrība;
Ventspils lībiešu apvienība Rānda, 2023. 336 lpp.
ISBN 9789934238581.

Belte, tas mālders = Belte, se mōļtiji.

Iesaka Ieva Miķelsone

Atslēgvārdi

lībiešu gleznotāji; lībiešu dzeja un teicēji; biogrāfijas, fotogrāfijas un glezniecības darbi

<https://dizlaudis.mozello.lv/b/belte-ianis/>

<http://www.livones.net/lv/norises/2023/iznakusi-gramata-belte-tas-malders>

<https://klasika.lsm.lv/lv/raksts/gramatu-stasti/gaist-livu-dziesma-debesis-un-belte-tas-malders.a184408/>

2023. gada vasarā Mazirbē, Lībiešu tautas namā, bija skatāma pirmā lībiešu mākslinieka naivista Jāņa Beltes (1893–1946) gleznu izstāde. Tā bija pirmā plašākā viņa darbu ekspozīcija un vienlaikus veltījums mākslinieka 130. dzimšanas dienai. Lai gan ir zināms, ka viņš bijis visai ražīgs zīmētājs un gleznotājs, pašlaik ir apzināti tikai divdesmit mākslinieka darbi. Pārsvārā viņa gleznās redzamas ainavas ar jūru, upi, laivām un kuģiem.

Pateicoties Lībiešu kultūras centram, Līvu savienībai un divām lībietēm – lībiešu kultūras pētniecei Renātei Blumbergai un māksliniecei Baibai Dambergai –, mākslinieka jubilejas gadā tapusi arī lieliska, vizuāli pievilcīga grāmata, kuras vāku rotā Beltes gleznu fragments. Grāmata iepazīstina ne tikai ar “māldera” Beltes zīmētajiem un gleznotajiem darbiem, dzejoļiem, stāstiem, piemēram, par “lībiešu ķēniņu” Uldriķi Kāpbergu, kurš bija vēl lielāks īpatnis par Belti, bet arī ar Beltes neordināro personību – kā raksta Renāte Blumberga, “savdabi, fantastu un sapņotāju”, “spožu un unikālu lībiešu un sava laikmeta kontekstā”.

Nepārstāstot visu Beltes gana raibo dzīves gājumu (citējot pašu mākslinieku, brīžiem “dzīve grūti griežas kā akmens jūras viļņos”), jāpiemin, ka Belte ir bijis arī dzejnieks, folkloras teicējs, žurnālists un viens no Līvu savienības izveidotājiem. Un zivju kūpinātājs un tirgotājs, kokzāģētavas īpašnieks, viesu nama saimnieks un kas tik vēl ne. Zīmēšanai pievērsies Pirmā pasaules kara gados, kad nosūtīts dienēt uz Kaukāzu, kur saslimis un ilgstoši ārstējies lazaretē. Laiku īsinot, sācis pārzīmēt žurnāla “Ogoņok” ilustrācijas, vēlāk zīmējis dienesta biedrus un arī oficerus. Kad nonācis hospitālī Petrogradā, cara galmu pārstāvošā Marija Pavlovna, kas apmeklējusi hospitāli, viņa darbus parādījusi Mākslas akadēmijā, kur profesori nav spējuši noticēt, ka Belte zīmēšanu nekur nav mācījies. Būdam autodidakts, Belte tomēr izpelnījās laikabiedru atzinību, viņa darbi bija daudzās lībiešu mājās un vēlāk arī liepājnieku namos, jo dzīves pēdējos gadus

Sastādītāja, lībiešu valodas redaktore un tulkotāja no lībiešu valodas Renāte Blumberga; angļu valodā tulkojis Uldis Balodis; atdzejojusi Baiba Damberga; literārā redaktore Gundega Blumberga; fotogrāfi Katrīna Vasiļevska un Aleksejs Zadoja; dizains un makets: Katrīna Vasiļevska; Līvō kultūr sidām.

Teksts latviešu un lībiešu valodā; kopsavilkums angļu valodā.

**Rīga: Līvōd Īt, 2023. 127 lpp.
ISBN 9789934888946.**

viņš dzīvoja Liepājā. Viņa meitas kara gados emigrēja uz Zviedriju, vēlāk – Kanādu, un Zelma (1914–1994) tur kļuva par atzītu gleznotāju.

Belte atstājis arī vērtīgas liecības par lībiešu etnogrāfisko mantojumu – pēc īgauņu folklorista Oskara Loritsa ierosinājuma uzzīmējis 173 kartītes ar dažādu sadzīves priekšmetu attēliem, kurus pats aprakstījis lībiešu valodā, dažiem arī norādot nosaukumus latviski. Šī kolekcija glabājas Igaunijas Literatūras muzeja Folkloras arhīvā, un tagad šie zīmējumi ar aprakstiem Beltes rokrakstā un to tulkojumiem skatāmi grāmatā. Interesantākie likās nevis paši priekšmeti (dažādi trauki, mucīņas, ratu un aizjūga piederumi, darbarīki, zvejas piederumi u.tml.), no kuriem daudzi vai līdzīgi redzēti lauku saimniecībās, bet to lībiskie nosaukumi. Ar filoloģisku azartu ieraudzīju lielu skaitu nosaukumu, kuros saskatāma līdzība ar latviešu valodā lietotajiem. Nemēģināšu minēt, kurš no kura tos aizņēmis – latvieši no lībiešiem vai otrādi – un vai to senāka cilme nav meklējama ģermāņu vai slāvu valodās. Bet ieskatam vairāki piemēri latviski un iekavās – lībiski: šķirsts (šķirst), cirvis (kīraz), puļķis (pūlka), krūze (krūz), ķīlis (kīļ), kanna (kōna), trīsis (trīš), krāģis (krōig), duncis (duņtš), airis (āiraz), doze (dūož), dēlis (dēļ), daktis (daktūd), baļļa (bōļa), spainis (paņ), cepampanna (tsepītpōna), tīne (tīņ), stops (stūop) utt. Liekas, ka ikdienas darbos latvieši ar lībiešiem tīri labi varējuši saprasties. Varbūt šie piemēri rosinās kādu apgūt lībiešu valodu, ja jau šādu līdzību tomēr ir vairāk, nekā pirmā saskare ar lībiešu valodu ļauj nojaust.

Grāmatu ieteiktu izlasīt gan tiem, kurus interesē vēsture un mūsu senču likteņgaitas, kas skaudri parādās arī Jāņa Beltes dzīves ritējumā, gan tiem, kuri labprāt izbauda tekstus tāmnieku jeb lībiskajā dialektā, jo grāmatā publicēts arī asprātīgais, valodā krāšņais Baibas Dambergas dialogs ar iztēlē iedzīvināto Belti.

Atmiņu topogrāfijas: reprodukciju albums=Topographies of memories.

Iesaka Sandra Ķempele

Atslēgvārdi

dokumentālā fotogrāfija;
kollektīvā atmiņa; Latvijas
fotomāksla; atklātne

<https://lr1.lsm.lv/lv/raksts/kulturas-rondo/lnb-atklatnu-kolekcijas-zvaigznu-bridis>

<https://www.lsm.lv/raksts/kultura/literatura/26.10.2023-paldies-dievam-atkal-gruti-laiki>

<https://lr2.lsm.lv/lv/raksts/nakotnes-pietura/liga-goldberga-atminu-topografijas.al83585/>

Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) speciālisti sagatavojuši neparastu izdevumu ar nosaukumu "Atmiņu topogrāfijas", kuru veido 20. gadsimta 20.–30. gadu fotopastkartes no LNB Mākslas krājuma atklātņu kolekcijas.

Izdevums kodolu veido melnbaltu foto reprodukciju izlase, bet to papildina – saturam pielāgots, pētniecībā balstīts eseju krājums. Par īpašu, no citiem atšķirīgu šo izdevumu padara tā formas un satura daudznozīmība. Mākslinieces Unas Grants veidotais dizains sasauca gan ar mums ikvienam mīļiem personīgajos arhīvos glabātiem foto albumiem, gan Mākslas lasītavas krātuvē esošajām krājuma kārbām, kurās rūpīgi tiek krāts un glabāts vairāk kā 100 000 atklātņu kolekcijas vienību.

Mākslas lasītavas krājuma ekspertes Līgas Goldbergas sagatavotajā albumā iekļauta vien neliela šīs kolekcijas daļa, proti, 100 Latvijā izdotu fotopastkaršu reprodukcijas, kuras lasītāji var brīvi turēt rokās vai pārkārtot pēc savas izvēles, kā arī izlasīt un izpētīt nereti ļoti personisko, īsai vēstulei līdzīgo saturu, ko atklāj pastkaršu aversi un reversi. Piemēram, kāda no kartītēm ar Siguldas ainavu vēsta:

"Man gāja ļoti raibi visu šo laiku. Kad Rīgā tiksīmies, tad smalki izstāstīšu. Pašlaik dzīvoju Siguldā, šodien pirmo reizi iešu peldēties, lasīt meža zemenes, barošu vienu zaglīgu kaķi." – Tante Vera, 1938. gada 9. jūlijā".

Kartīšu reversos lasāmās piezīmes papildina neliela apjoma eseju grāmata. Tās priekšvārdā LNB Mākslas un mūzikas centra vadītāja Katrīna Teivāne skaidro, ka fotopastkarte ir īpašs formāts, kas vēsturiski pētīts pēc tajā ietvertā vizuālā koda – attēlā redzamās pamatinformācijas. Paplašinot šo ierasto pētniecības lauku, izdevuma sastādītājas Līgas Goldbergas

eseja mērķtiecīgi iezīmē priekšmetu biogrāfijas daudzbaltsību – materialitāti, institucionālo kontekstu un glabāšanas praksi. Autore smalkjūtīgi aplūko kolekcijas īpašības no arhivāres skatpunkta, paverot lasītājam durvis uz šo šķietami noslēgto darbības telpu.

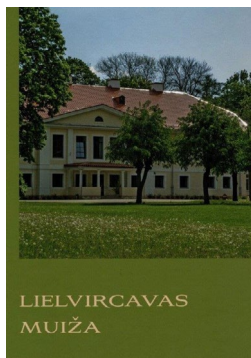
Visbeidzot, publiciste Santa Remere esejā "Mana atbilde reversā" dalās savos iespaidos un atklāsmēs par fotopastkartēm un to apriti Latvijā starpkaru periodā. Pirmajā nodaļā ar nosaukumu "Panorāma" Remere aplūko pastkaršu aprakstīšanas un pētniecības prakses, citējot reprodukciju albumā iekļautos attēlus un personīgās ziņas. Sadaļā "Gaismā" citu vidū īpaši izceļamas pārdomas par pastkarti kā demokrātisku saziņas formu, kas pieejama teju ikvienai sabiedrības grupai. Noslēguma daļā "Sirdsapziņa" autore pievēršas sajūtām, ko uzjundī pastkaršu rakstīšana, sūtīšana, saņemšana un glabāšana. Sajūtu spektrā rasta vieta gan aizkustinājumam, gan ilgām, tādējādi iezīmējot atklātņu kolekciju kā nostalgisku, arī dziļi personisku piemiņas lietu krātuvi.

Šī izdevuma kontekstā īpaši atzīmējama tā veidotāju radošā, iedvesmojošā, vienlaikus arī smalkjūtīgā pieeja LNB Mākslas krājuma atklāšanā un šķetināšanā, kas izpaužas gan Līgas Goldbergas pētniecisko metožu izvēlē, gan rūpēs par priekšmetu individuālajiem stāstiem. Ar izdevumu noteikti ieteicams iepazīties mākslas vēsturniekiem, arhīvistiem un pētniekiem, kuri ikdienas darbā sastopas ar apjomīgām kolekcijām un priekšmetu biogrāfijām.

Atgriezoties pie fotopastkaršu albuma estētiskās vērtības, jāsecina, ka tā koši zilzaļais ietvars ar pārsieto dzelteno lentīti piesaka sevi kā lielisku dāvanu ikvienam Latvijas vēstures un fotogrāfijas interesentam. Un ne tikai! Pievienot šo foto albumu savai personiskajai kolekcijai būs gandarīti arī visi tie, kuriem labpatīk dalīties lasāmvielā ģimenes lokā – mainoties stāstiem un atmiņām un cenšoties vēsturisko piemiņu nodot turpmākai glabāšanai nākamajām paaudzēm.

Lielvircavas muiža.

Iesaka Ingrīda Peldekse

Latvijas muižas; vācbaltieši; 19. gadsimta interjers; Kurzemes hercogiste

<https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kulturtelpa/lielvircavas-muiza-iekartota-atbilstosi-aristokratu-dzivei-19-gadsimta.a465115/>

<https://www.lsm.lv/raksts/kultura/kulturtelpa/lielvircavas-muiza-sanemusi-ieverojamu-vesturisko-prieksmetu-deponejumu.a413049/>

Jelgavas novada ziemeļdaļā netālu no Vircavas upes atrodas Lielvircavas muiža, kuras vēsture kopš 16. gadsimta sākuma saistās ar Teitoņu ordeņa vasaļa Hinrika fon Klopmana vārdu. Šī baronu dzimta – ievērojamie Kurzemes hercogistē dzīvojušie vācbaltiešu muižnieki – saimniekoja muižā no 1500. līdz 1821. gadam. Muižas kungu ēka celta minētā perioda beigās – deviņpadsmitā gadsimta sākumā.

Atšķirībā no daudzām citām restaurētajām Latvijas muižām Lielvircavas muižā mūsdienās iespējams izbaudīt gaisotni, kura līdzinās tai, kāda valdījusi pirms simts gadiem. Tas kļuvis iespējams, pateicoties šīs senās dzimtas pēcnācējam baronam Georgam Pēterim fon Klopmanam (*Georg Peter Baron von Klopmann*), kurš deponējis muižas telpas agrāk greznojušās mēbeles, lustras un traukus, starp kuriem ir arī Baltijā ražotas mēbeles un sadzīves priekšmeti. Saskaņā ar deponējuma līgumu šie priekšmeti atradīsies muižā vismaz turpmākos divdesmit piecus gadus.

Daudzas mūsdienas sagaidījušās Latvijas muižas pēc 1920. gada zemes reformas labākajā gadījumā piedzīvojušas restaurāciju, iespējams, jau pēc “pārciestas” pārbūves – ja vien nav tikušas pakļautas aizmirstībai un tādējādi pārvērtušās drupās. Lielvircavas muižas, kuras restaurācijas darbi tika pabeigti 2020. gadā, liktenis pēc vietējās pamatskolas izvākšanās no tās telpām bijis labvēlīgs tieši kultūrvides restaurācijas kontekstā. Fon Klopmanu dzimtas deponētie interjera priekšmeti nu apmeklētājiem ļauj pilnvērtīgi iejusties muižas ikdienas dzīves gaisotnē – tādā, kāda muižā valdījusi 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā.

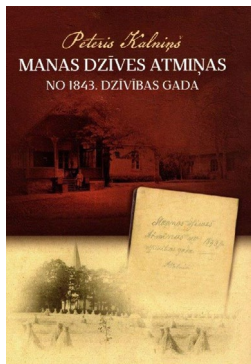
Sastādītājs Dr. habil. art. Ojārs Spārītis.
Latviešu valodā tulkojuši Agris Dzenis un Renāte Siliņa.
Atbildīgā redaktore Liene Zundure. Interviju veidotāji
Lia Guļevska un Ilga Liepiņa.
Priekšvārda autori barons Pēteris fon Klopmans un
Nauris Puntulis. Maketa un grafiskā noformējuma
veidotājs Ivars Vimba.
Rīga: Jumava, 2023. 175 lpp.
ISBN 9789934206542.

Mākslas zinātnieks Ojārs Spārītis kādā iepriekšējā publikācijā norādījis: “[...] *Lielvircavas muižā atgriezīsies tas inventārs, kurš tur ir dzimis, kurš tai interjera videi ticis iegādāts, pasūtīts, izgatavots vai speciāli pirkts. Tādējādi tas ir unikāls, vienreizējs gadījums arī Latvijas kultūras mantojuma vēstures nozīmē.*”

Apgādā “Jumava” tapusi grāmata “Lielvircavas muiža” turpina bagātīgo Latvijas muižām veltīto grāmatu klāstu. Jaunajā izdevumā iekļauts arī apjomīgs brīvkungu E. un G. Klopmanu raksts par vāciešu vēsturi Kurzemes laukos “Vircavas-Skursteņmuižas apgabals ap 1800. gadu” (Agra Dzeņa tulkojumā), kas pirmpublicējumu vācu valodā piedzīvoja Braunšveigā 1939. gadā. Šī Vircavas un Skursteņmuižas hronika, kas aptver ziņas par diviem muižu kompleksiem vienotā Vircavas-Skursteņmuižas apgabalā, ir papildināta ar vēsturiskām un mūsdienu fotofiksācijām un faktiem bagātiem aprakstiem par tā laika ikdienu Kurzemē. Izdevums “Lielvircavas muiža” ir vēl viens avots labākai izpratnei par vācbaltu ietekmi uz Latvijas kultūras dzīvi un saimniecisko darbību.

Kalniņš, Pēteris. Manas dzīves atmiņas no 1843. dzīvības gada.

iesaka **Agrita Petrovska**

Atslēgvārdi

Gulbenes novada Tīrzas pagasts; latviešu atmiņu stāsti; ģeneoloģija; biogrāfijas un atmiņas

<https://lrl.ism.lv/lv/raksts/radio-maza-lasitava/petera-kalnina-atminas-aizved-gan-sena-pagatne-gan-uz-musdienu-t.a181368/>

Tīrzmaliētis Pēteris Kalniņš savu dzīvi aizvadījis divos gadsimtos – no 19. gadsimta četrdesmitajiem līdz 20. gadsimta trīsdesmitajiem gadiem. Grāmatā izlasāmas viņa mūža novakarē pašrocīgi pierakstītas dienasgrāmatai līdzīgas atmiņu epizodes. Pēteris Kalniņš nodzīvojis garu mūžu – no 1840. līdz 1935. gadam, turklāt bijis apveltīts ar lielisku atmiņu. Grāmatas vēstījums, pat ja pieļaujam, ka vietām ir atmiņu nedaudz pārveidots, atklāj raksturīgu latviešu zemnieka dzīves ceļu 19. gadsimta otrajā pusē un 20. gadsimta sākumā, dzīvi aizvadot starp Tīrzas un tuvāko pagastu – Druvienas, Lizuma, Galgauskas, Dzelzavas iedzīvotājiem – gan latviešiem, gan Baltijas vāciešiem. No Tīrzas apkaimes zemnieku sadzīves stāstiem nolasāmas arī pārējai Latvijai tipiskas konkrētā laikposma kultūrvēsturiskās iezīmes. Pētera Kalniņa mūžs nav bijis viegls – kaut gan bijis labi ieredzēts muižas kalpotājs, vēlāk arī kučieris, visa dzīve aizritējusi smagā cīņā par eksistenci. Grāmata vilina lasītāju ātrāk šķirt lappusi pēc lappuses arī neparastā, izdevumā neredīgētā autora runas stila un tā laika valodas dēļ – *nevarē, negribē, bij, atlike, palike, nonācs*, – kas mūsdienās izklausās visai amizanti. Aizkustinoši aprakstīti bērnu dienu notikumi, kad autors kopā ar brāli braucis uz Lukstu upīti vēžot un aizmirsis ceļu mājup, bet zirgs nogriezies uz kaimiņa sētu (grāmatā minētie vietvārdi joprojām tiek lietoti tīrzmaliēšu ikdienas sarunās).

Joprojām eksistē arī grāmatā pieminētie māju nosaukumi. Aprakstot draugu, radnieku vai saimnieku ikdienas notikumus, Pēteris Kalniņš atklāj, kādas slimības zemniekus piemeklējušas tolaik, kā arī nenoliedz, ka tīrzmaliēši tolaik bijuši māņticīgi un ticējuši spokiem.

Grāmatas sastādītājs – Pētera Kalniņa radnieks, arhitekts un pagasta attīstības biedrības vadītājs Nils Treijs – ar enciklopēdisku rūpību un faktu precīzu atspoguļojumu atklāj lasītājam Tīrzas un apkaimes dzimtu vēsturi un radurakstus.

Sastādītājs un komentāru autors Nils Treijs.

Priekšvārds: Dr. habil. art. Ojārs Spārītis.

Māksliniece Gunita Ansona.

Tirza: Tīrzas pagasta attīstības biedrība, 2023. 114 lpp.

ISBN 9789934880025.

Lasīšanu atviegļina tas, ka dzīves ainas sadalītas tematiskos apakšvirsrakstos. Ja virsraksts ir "Ziemassvētki", tad par šo notikumu īsi aprakstīts no paša autora piedzīvotā, lasītājam atliek vien izlasīto vizualizēt.

Daloties iespaidos pēc grāmatas izlasīšanas, tīrzmaliēši izsaka atzinību par iespēju iepazīt Tīrzas sadzīves ainas pirms teju 200 gadiem, tajā pašā laikā atzīstot, ka grāmata nav viegla un "ātra" lasāmviela.

Arī man kā lasītājam bija interesanti pārbaudīt savas zināšanas par novadu, tomēr nevarēja iztikt arī bez katras lappuses apakšā nodrukātajiem Nila Treija paskaidrojošiem komentāriem, kas dažviet veido it kā vēl vienu alternatīvu, bet mūsdienīgu Tīrzas notikumu skaidrojumu un ir neaizvietojami, jo sniedz sava veida "laikmeta tulkojumu".

Salīdzinot grāmatā iekļautajā foto redzamo Tīrzas pilsmuižas 1895. gada attēlu ar šodien saglabājušos muižas ēku daļu, varam būt gandarīti par dažām muižas ēkām – vēstures lieciniecēm. Kalnā saglabājusies arī baltā baznīca, draudzesskola un mācītājmuižas mācītāja dzīvojamā ēka. Grāmatu papildina vēl citas Nila Treija apkoptās fotogrāfijas, ļaujot iztēlēt salīdzināt mūsdienas ar pagātņi.

Lasot profesora Dr. Habil. Art. Ojāra Spārīša priekšvārdu un grāmatas beigās publicētos Nila Treija pateicības vārdus tik daudziem grāmatas veidošanā iesaistītajiem cilvēkiem, pa īstam tikai novērtēju šo tīrženīšiem un citiem lasītājiem tagad pieejamo ieguvumu.

Nākamie izdevuma lasītāji, jo īpaši jaunāko paaudžu pārstāvji, kuri teju 200 gadus senus stāstus nav ne fotogrāfijās redzējuši, ne nostāstos dzirdējuši – šī ir grāmata jums! No sirds iesaku arī citiem latviešiem šīs mums visiem noderīgās laikmeta liecības. Paldies Tīrzas pagasta attīstības biedrībai par iesaisti izdevuma sagatavošanā.

Ortega i Gaset, Hosē. Masu sacelšanās.

Iesaka Argita Daudze

Atslēgvārdi

sociālā un politiskā filozofija; masu sabiedrība; Eiropas kultūras vēsture

<https://www.janisroze.lv/lv/gramatas/akademiska-un-profesionala-literatura/filozofija/masu-sacelsanas.html>

<https://www.lu.lv/par-mums/lu-mediji/zinas/zina/t/81587/>

<https://www.didziskukainis.lv/blogs-raksti/params/post/4370370/hose-ortega-i-gaset-masu-sacelsanas>

Spāņu domātāja Hosē Ortegas i Gasetas (*Jose Ortega i Gasset*) eseju krājums "Masu sacelšanās" pasaules ievērtību guva uzreiz pēc tā publicēšanas 1930. gadā, jo drīz tika pārtulkots lielajās Eiropas valodās. Tomēr bija jāpaiet gandrīz simts gadiem, lai tas kļūtu pieejams arī latviski.

Kad pagājušā gadsimta 30. gados studiju brauciena ietvaros spāņu valodu un kultūru apgūstošais Konstantīns Raudive slavenajam spāņu filozofam jautājis par viņa darbu latviskošanu, Ortega esot atbildējis, ka katrs darbs sagaida savu tulkojumu tad, kad tam nobriedis.

Latvijas Universitātes Akadēmiskā apgāda nesen izdotais Ortegas darbs "Masu sacelšanās" līdz latviešu lasītājam nokļuvis, pateicoties kopīgiem pūliņiem, kurus nav žēlojuši nedz profesore Maija Kūle, nedz LU apgāda darbinieki, nedz jo īpaši grāmatas tulkotāja Signe Sirmā. Tā kā arī es biju iesaistīta sagatavošanā, vairāk par šī darba tulkošanas idejas attīstību iesaku izlasīt manis veidotajā grāmatas pēcwordā.

Atbildot uz jautājumu, kādēļ slavenais Ortegas darbs būtu jālasa nu jau gandrīz simts gadus pēc tā uzrakstīšanas, grāmatas ievada autors, Madrides Komplutenses universitātes profesors Havjers Samora Bonija (*Javier Zamora Bonilla*), novembra beigās piedaloties grāmatas atvēršanas svētkos Rīgā, uzsvēra, ka Ortegām piemītusi īpaša prasme analizēt masu sabiedrības fenomenu, kas uzplauka viņa laikmetā un ļoti atšķīrās no laika pirms dažām desmitgadēm, turklāt filozofs pamanīja, ka ir parādījies jauns *cilvēka tips*, un nodēvēja to par "cilvēku – masu", aptverot riskus, ko šāda veida cilvēki varētu radīt visai civilizācijai.

No spāņu valodas tulkojusi Signe Sirmā.
Konsultanti: Dr. sc. comp. Ēvalds Ikaunieks, Linda Gaile,
Marija Lapaine, Dr. hist. Argita Daudze, Manuels Lorenzo
Lopess. Dizainere un maketētāja Baiba Lazdiņa.
Pēcvārda autore Argita Daudze.
Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023. 286 lpp.
ISBN 9789934360329.

"Cilvēks – masa" ir "hermētisks", nerēķinās ne ar vienu, ir pašpietiekams un nepakļāvīgs. Ortega raksta: "*Šī laika īpatnība ir tāda, ka vulgārai dvēselei, apzinoties, ka tā ir vulgāra, netrūkst drosmes apliecināt savas tiesības uz vulgaritāti un to uztiept visiem un visur.*" Autors šo "cilvēku – masu" asociē ar anomāliju, ar kuru ir jārēķinās.

"Cilvēka – masas" fenomenam autors pretstata "cilvēku – piepūli", "izredzēto mazākumu" vai "gara aristokrātiju". Ikvienu sabiedrību veido dinamiskas attiecības starp masu un izredzēto mazākumu, kas to orientē un virza galvenajās jomās: reliģija, māksla, zinātne, politika utt.

Autors norāda, ka lielākai daļai cilvēku nav sava viedokļa, toties viņi viegli pakļaujas ārējai ietekmei. Esejās Ortega skaidro veidus, kā veidojas sabiedrības uzskati, raksturo varu un tās mijiedarbību ar sabiedrību, uzsverot, ka pretēji sabiedrības viedoklim valdīt nav iespējams.

Grāmatas mūsdienu lasītājus īpaši varētu interesēt autora domas par Eiropas Savienotajām valstīm, Eiropas politisko federāciju, kurai jā saglabā Eiropas civilizācija, kam, pēc autora domām, jā kļūst par labu pretlīdzekli divdesmitā gadsimta trīsdesmito gadu Staļina piegades plānam un fašismam. Abus – bolševismu un fašismu – Ortega raksturo kā pseidoītausmas, kuras nevēsta par jaunas dienas rītu, bet jau sen izdzīvotu dienu, kas vienu vai vairākas reizes jau ir ataususi. Un abi pieder primitīvismam.

Filozofs arī atgādina par demokrātijas priekšrocībām Eiropā, uzsverot, ka parlamentārā valsts forma ir vēlamākā no visām līdz tam pastāvējušajām.

Ortega i Gaset, Hosē. Masu sacelšanās.

Iesaka Argita Daudze

Atslēgvārdi

sociālā un politiskā filozofija;
masu sabiedrība; Eiropas
kultūras vēsture

<https://www.janisroze.lv/lv/gramatas/akademiska-un-profesionala-literatura/filozofija/masu-sacelsanas.html>

<https://www.lu.lv/par-mums/lu-mediji/zinas/zina/t/81587/>

<https://www.didziskukainis.lv/blogs-raksti/params/post/4370370/hose-ortega-i-gaset-masu-sacelsanas>

Visai mūsdienīgi izklausās Ortegas vārdi: *“Eiropā sliktas ir nevis institūcijas kā sabiedrības dzīves instrumenti, bet gan tas, ko tās dara.”*

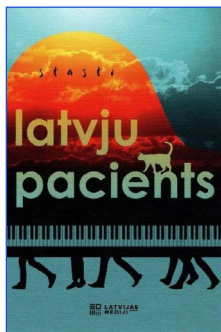
Izlasot grāmatu, arī jūs pārlicināsieties, ka izcilā spāņu domātāja paustās idejas nezaudē aktualitāti arī pēc simts gadiem, atgādinot mums par atbildību, riskiem un ikvienam šajā pasaulē sniegtajām iespējām.

“Dzīvot ir tas pats, kas teikt, ka atrodamies noteiktu iespēju vidē. Šo vidi mēdz saukt par “apstākļiem”. Dzīvot nozīmē atrasties “apstākļu” jeb pasaules ieskaucam. Pasaule ir mūsu dzīves iespēju kopsumma un nevis kaut kas savrups un svešs, bet gan dzīves īstā kontūra. Pasaule atspoguļo to, kas mēs varam būt, proti, mūsu dzīves potencialitāti.”

No spāņu valodas tulkojusi Signe Sirmā.
Konsultanti: Dr. sc. comp. Ēvalds Ikaunieks, Linda Gaile,
Marija Lapaine, Dr. hist. Argita Daudze, Manuels Lorenzo
Lopess. Dizainere un maketētāja Baiba Lazdiņa.
Pēcvārda autore Argita Daudze.
Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2023. 286 lpp.
ISBN 9789934360329.

Egle, Jana. Latvju pacients.

Iesaka Sigita Kušnere

Atslēgvārdi

latviešu autoru stāsti

<https://lasi.lv/maja-gimene/majas-viesis/jana-egle-vairs-nebaidos-no-neveiksmes.5046>

<https://klasika.ism.lv/lv/raksts/gramatu-stasti/sandras-svarcas-salais-sniegs-un-janas-egles-latvju-pacients.a183186/>

Ja 21. gadsimta pirmajās desmitgadēs varējām runāt vien par pakāpenisku latviešu īsā stāsta renesansi, tad patlaban šis prozas žanrs jau, domājams, ir atgriezies uz palikšanu, un tagad jāgaida spilgtas noveles (cerīgas iezīmes laiku pa laikam jau manāmas).

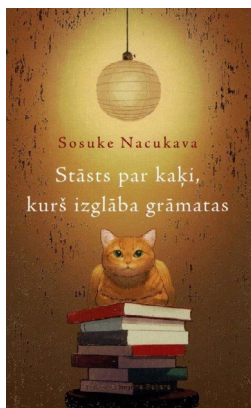
Nenoliedzami, Jana Egle ir viena no vērā ņemamākajām šā brīža latviešu stāstu autorēm, kura, cienot tradīcijas, nebaidās eksperimentēt, meklējot jaunas izteiksmes formas, piemēram, pirms dažiem gadiem iznākušo stāstu krājumu "Svešie jeb Miļenkij ti moi" veidojot kā romānu stāstos.

Egles jaunais krājums "Latvju pacients" jau ar nosaukumu, un kopumā arī ar visu krājuma tematiku un tonalitāti, atsauc atmiņā Erika Ādamsona stāstu un noveļu krājumu "Smalkās kaites". Bet šī noteikti nav kopēšana vai iešana pa iestaigātām takām, lai arī savā ziņā Egle turpina risināt latvietim piemītošo dvēseles kaišu samezglojumus. Rakstniece to dara raiti un ārpus stereotipiskiem pieņēmumiem. Stāstiem ir oriģināli vēstījumi, neparedzams sižeta atrisinājums, kolorīti tēli, bet jo īpaši akcentējama Egles prasme izveidot laiktelpu, darbības vides vizualizāciju maigos pustoņos, tomēr ar pietiekami kontrastējošām formu līnijām – piejūras dūmaka, nomaļas mājas iesprostojošās sienas un cilvēka paša izveidotais būris, kas piekrauts pilns ar iegribām, nespēku, vēlmēm, cerībām un nožēlu.

Dziļāko iespaidu uz mani atstājuši divi krājuma stāsti: "Jūras žagatas noslēpums" un "Krupīts prasa, vai būs gana". Lai arī šajos stāstos ir sava tiesa sirgstošā pacienta noskaņas, tomēr tajos pulsē dzīvi, piedošanu un mīlestību apliecinošs spēks, kas raksturīgs Egles darbiem kopumā.

Nacukava, Sosuke. Stāsts par kaķi, kurš izglāba grāmatas.

Iesaka Līva Alksne

Atslēgvārdi

japāņu bērnu romāni

https://www.zvaigzne.lv/lv/gramatas/apraksts/202693stasts_par_kaki_kurs_izglaba_gramatas.html

Pavisam neievērojams vidusskolēns, vienpatis un mājās sēdētājs Rintaro zaudē vectēvu. Pēc šī bēdīgā notikuma, bet vēl pirms pārceļšanās uz dzīvi pie attālas radnieces Rintaro saimnieko vectēva uzturētajā lietoto grāmatu tirgotavā "Nacuki grāmatnīca". Grāmatas zēns mīl no visas sirds, un, šķiet, tieši tas stāstā liek iesaistīties kaķim vārdā Tīģeris. Pavisam negaidot un nemanāmi Rintaro savā garā un apziņā pieaug no nevienam nevajadzīga un nepamanāma puisēļa līdz pašapziņīgam jauniešim. Grāmatās ir spēks, tikai jāpamana šī spēka izpausmes un pielietojums. Par grāmatu teju maģiskā spēka eksistenci allaž atgādinājis Rintaro vectēvs, bet to lietā likt jauniešim jāiemācās pašam.

Maģiskajam reālismam raksturīgā stilā "Nacuki grāmatnīca" un tās mantinieks top par grāmatu un izdevējdarbības glābēju. Caur mazo grāmatu veikaliņu plūst liels, mīlestības virzīts spēks un paaudžu gudrība, kas izpaužas literatūras mīlestībā. Ne no kurienes uzradies runājošais kaķis Tīģeris ved Rintaro dažādos labirintos, lai glābtu grāmatas no cilvēkiem, kuriem šķiet, ka viņu izvēlētais grāmatu mīlēšanas veids ir vienīgais īstais un patiesais. Taču Rintaro ar sarunām vien saviem pretiniekiem spēj pierādīt, ka mīlestību pret literatūru nevar izmērīt ne izlasīto grāmatu daudzumā, ne lasīšanas ātrumā.

"Lasīšana nav tikai priekam vai izklaidei. Reizēm vajag izgaršot pa vienai rindiņai vien, vajag vairākkārt pārlasīt vienu un to pašu rindkopu. Reizēm, galvu saķēris, virzies uz priekšu pavisam lēni. Bet smagā darba rezultāts ir tāds pats, līdzīgi kā uzkāpt kalnā pa garu, garu kalnu ceļu – tev paplašinās redzesloks, it kā tev acu priekšā pavērtos plaša ainava." (82. lpp.)

Brižiem grāmatā iekļauto dialogu veidošanas stils atgādina Ošo prātojumus, bet tad atkal kopā ar Rintaro iekrītam Gabrielam Garsijai Markesam raksturīgā tēlu pasaules skatījuma būvēšanas veidā. No grāmatas tēlu dialogiem un galvenā varoņa monologiem izceļams ne viens vien citējams aforisms vai domugrauds.

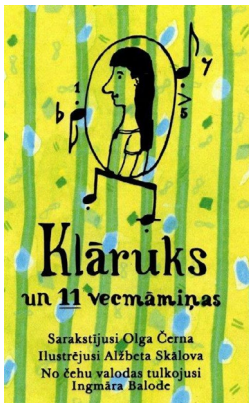
Šī grāmata varētu iedvesmot lasīšanai ne vien bērnus, bet arī dažu labu pieaugušo, kurš iestrēdzis vai pazaudējis lasīšanas prieku. Stāsts mums atgādina, kāpēc lasām, turklāt mudina lasīt arī jau agrāk nodrukātus tekstus, tā atgādinot sen piemirstas lasīšanas izjūtas. Japāņu autora vēstījums zināmā mērā atgādina Daniela Penaka eseju "Kā romāns" – arī tas palīdz saskatīt lasīšanas burvību, taču vienlaikus atgādina cilvēka tiesības nelasīt. Savukārt gados jaunāki lasītāji te var smelties iedvesmu tālākai lasāmvielai, lai piedzīvotu brīnišķīgo literatūras spēku un ielaistu savā sirdī mīlestību. Tu neesi nevajadzīgs – allaž atradīsies kāds mērķis, uz kuru tiekties, vai veids, kā parādīt savu spēku un zināšanas.

Vienmēr patīkami atklāt cittautu literatūru, kas tulkota tieši no oriģinālās valodas. Arī tādēļ ir interesanti iepazīties ar grāmatas tulkojumu – censties izprast un izbaudīt, kā teksts plūst latviešu valodā. Dažos teikumos gan novēroju vienu otru neveiklību, bet kopumā tulkojums nekavēja izbaudīt jaunā Rintaro ceļu pie savas pašapziņas. Stāstu par kaķi, kurš mudināja rīkoties, un jaunieši, kurš izglāba grāmatas, no japāņu valodas tulkojusi Ingūna Beķere. Svarīga atziņa, ko paņemt no šī stāsta: lasīšanā nav vietas steigai; runājot līdzībās, arī mūziku taču mēs nespētu izbaudīt, klausoties daudzķāršā paātrinājumā.

Sosuke Nacukava ir godalgots japāņu rakstnieks un ārsts, viņš dzimis 1978. gadā Osakas prefektūrā. "Stāsts par kaķi, kurš izglāba grāmatas" izdots jau vairāk nekā divdesmit pasaules valstīs.

Černa, Olga. Klāruks un 11 vecmāmiņas.

Iesaka Anda Saldovere

Atslēgvārdi

čehu bērnu stāsti; epistolārā proza; mazbērnu un vecvecāku attiecības

https://www.diena.lv/raksts/kd/gramatas/klaja-nak-olgas-cernas-gramata-berniem-_klaruks-un-11-vecmaminas_-14307035

Savā ziņā iegājies, ka ģimeniskums, mīlums, sirsnīgas savstarpējās sarunas jo īpaši pietāv gada nogalei. Un tad man ir jādomā – kādēļ gan tā? Vai ir maz iespējams kāds gadalaiks, mēnesis vai diena, kad sirsnība un mīlestība ir mazāk nozīmīgas? Un tomēr – ir prieks turēt rokās šo teju kabatas formāta grāmatiņu tieši šobrīd, turklāt, gribas to paturēt savā īpašumā. Čehu rakstniece Olga Černa prot lasītāju uzrunāt ar atbrūņojošu vienkāršību, mīlumu, labestību, tajā pat laikā – pietiekami asprātīgi. Stāsts vienlaikus ir gan skumjš, gan arī apbrīnojami optimistisks, un ir no tām grāmatām, ko būtu ieteicams lasīt bērniem kopā ar vecākiem vai vecvecākiem.

Trešklasnieces Klāras un viņas vectēva ģimenes stāstu rakstniece izvēlējusies veidot vēstuļu formā, kas ir veiksmīgs un pēdējā laikā bieži izmantots literārās atklāsmes paņēmiens, jo vēstules it kā “dzīvo savu dzīvi” bez liekiem komentāriem. Klāra ar savu vēl visai žiperīgo vectēvu Tomāšu dzīvo divatā, un viņi viens otram ir visa pasaule – autore izvēlas lasītājam nepaskaidrot, kādēļ tā noticis, bet dzīve ir dzīve, un šoreiz tas pat nešķiet tik svarīgi. Sižeta samezģojumu rada kāda cilvēciska negadījuma raisītas sekas, kas skursteņslauķi Tomāšu uz ilgāku laiku noliek slimības gultā. Bet ko tagad darīt ar mazo meiteni, kurš rūpēsies par viņu? Izrādās, ka veselu pusgadu to var itin labi darīt ar vēstuļu starpniecību, jo traumēta kāja taču netraucē rakstīt (stāsts, tāpat, veidots vēl pirms mobilo ierīču ēras)! Vectēva rūpes un izdoma neatslābst ne brīdi, jo izrādās, ka viņam dzīves gaitā saglabājušies (nojaušams, dažāda attiecību statusa) kontakti ar vismaz 11!

No čehu valodas tulkojusi Ingmāra Balode.
Ilustrējusi Alžbeta Skálova.
Rīga: liels un mazs, 2023. 128 lpp.
ISBN 9789934633058.

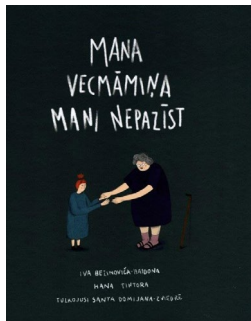
vēl visnotaļ nīprām kundzītēm, kuras periodiski, gan ar atšķirīgu izpratni par rūpēm un atbildību, palīdz Klārai izdzīvot šo pusaugu meitenei tik sarežģīto dzīves posmu. Bet aizmirsīsim par vecmāmiņām – viņas ir tikai asprātīgs un labestīgs fons, kas ļauj izbaudīt aizkustinošo, vēstulēs izstāstīto stāstu par patiesu vectēvu un mazmeitas savstarpēju mīlestību un pieķeršanos, ko piespiedu atšķirtība tikai stiprina, un kas, iespējams, arī vectēvam palīdz ātrāk tikt uz kājām, lai atgrieztos mājās un apskautu savu mīļo Klāruku!

Rakstniece Olga Černa ir Čehijā populāra bērnu grāmatu autore. Viņas darbi vairākkārt novērtēti ar starptautiskām literatūras balvām. Rakstnieces veidoto stāstu brīnīšķīgi papildina ilustratores Alžbetas Skálovas zīmējumi. Un, protams, arī Ingmāras Balodes kā allaž kvalitatīvais tulkojums.

Čehu rakstniece Olga Černa savulaik kardināli mainījusi profesiju, jo sapratusi, ka rakstīšana ir viņas nepieciešamība. Prieks, ka noticis tieši tā.

Bezinoviča-Haidona, Iva. Mana vecmāmiņa mani nepazīst.

Iesaka Anda Saldovere

Atslēgvārdi

horvātu bērnu stāsti

<https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vecaki-un-berni/26.10.2023-mana-vecmamina-mani-nepazist-gramatu-jaunums-sarunai-ar-bernu-par-vecumu-slimibam-un-navi>.

No horvātu valodas tulkojusi Santa Domijana-Zviedre.
Ilustrējusi Hana Tintora.
Rīga: Aminori, 2023. 33 lpp.
ISBN 9789934612251.

Aizejošā gada nogalē mani "atrada" kāda ārkārtīgi aizkustinoša grāmata, kura, spriežot pēc izteiksmes stila un ilustrācijām, adresēta jaunākā skolas vecuma bērniem. Tomēr es ieteiktu šo grāmatu lasīt arī pieaugušajiem, turklāt – kopā ar bērniem. Arī šis stāsts (un pēdējā laikā tas vērojams aizvien biežāk un ir apsveicami) skar visai neērtu tēmu – novecošanu, par kuru, kā liecina dzīves pieredze, pie mums tiek runāts reti vai ne no pareizā skatpunkta. Iespējams, grāmata varētu, pirmkārt, nomierināt bērnus, ka pārvērtības, kuras notiek ar viņu mīļajiem vecvecākiem, nav svešas arī citās ģimenēs; otrkārt, ka novecošana pati par sevi ir dabisks un nenovēršams process, kuru jāpieņem kā loģisku dzīves sastāvdaļu, tikai jāiemācās ar to sadzīvot; treškārt, sniegt atbalstu mūsu reizumis tik sasaistītajiem un mulstošajiem vecākiem, sniedzot padomu, kā par vecumu un slimībām runāt kā par dabisku dzīves posmu, cieņpilni un bērniem saprotami. Jāatceras, ka vecums pats par sevi nav slimība, tomēr vien retajam to lemts izdzīvot bez garīgu vai fizisku slimību izpausmēm. Saprotosa ģimene var būt lielisks atbalsts, visiem kopā padarot šo grūto periodu gaišāku un vieglāku. Cieņu un sapratni pret novecojošiem cilvēkiem droši vien teju neiespējami izstāstīt un iemācīt vien vārdos. Tomēr vēl nepareizāk ir šo tēmu noklusēt. Ir jāiemāca bērniem, ka novecošana un arī aiziešana no šīs pasaules ir vienlīdz dabisks process kā pieaugšana. Tādēļ – paldies horvātu rakstniecei par šīs tematikas raisīto īso, bet emocionāli ietilpīgo dzīves stāstiņu.